

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПАРЛАМЕНТСЬКА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

ДЗК

Випуск 10/5

2013 р.

**СУЧАСНІ ФОРМИ ПІДТРИМКИ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ
ПРОМИСЛІВ УКРАЇНИ**

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованих
документів 2011–2013 рр.)*

Традиційне народне мистецтво у найрізноманітніших його проявах – невід’ємна складова національної культури, а його підтримка є пріоритетним напрямом сучасної гуманітарної політики України, спрямованої на формування, розвиток і збереження фундаментальних світових цінностей.

Кожний народ пізнає себе через своє мистецтво. В Україні серед гілок духовної культури народне мистецтво завжди посідало особливе місце, як чи не найголовніший спосіб буття та утвердження національної ідеї. Нація, яка себе поважає, має дбати про збереження власної ідентичності. Перш за все це означає, що необхідно сприяти проявам такої ідентичності, а по-друге, – як справжнім господарям – плекати і всіляко оберігати ті непересічні, перевірені віками цінності, що передаються з покоління в покоління, серед них – народні художні промисли України. Петриківський розпис, опішнянські вироби, кролевецькі рушники, полтавська вишивка, гуцульські ремесла й багато іншого – саме там закладено потужну силу національної символіки, що впливає майже на всі сфери побуту людей й рівень духовного здоров’я нації [1].

Звертаючись до історії, необхідно зазначити, що наша країна має унікальний столітній історичний досвід державної підтримки народних промислів. Приміром, ще на початку ХХ століття полтавське губернське земство розробило унікальну програму заходів зі збереження та плідного розвитку найбільших осередків народної художньої культури. Визнавши пріоритет загального культурного розвитку населення держави, воно пропагувало конкретні шляхи підтримки визначних центрів народної

художньої культури українців. Земці лаконічно й пророчо винайшли схему щодо осередків народного мистецтва, еволюційний ряд якої вибудовується у такій послідовності: музей – бібліотека – видання книг – спеціалізована школа – творчі майстерні. При цьому було визначено, що на кожному етапі вкрай важливою є популяризація вершинних явищ національної культури, народного мистецтва, свідоме творення культу того чи іншого виду мистецтва.

Славетний український кінорежисер і письменник О. Довженко у середині ХХ століття звернувся до ідеї комплексного відродження визначних осередків народної творчості – видатний діяч української культури плекав ідею про створення за безпосередньої шефської підтримки уряду невеличкої групи художників, архітекторів, різників по дереву і керамістів для того, щоб вони перебудували за кілька років один з обраних осередків народних промислів, скажімо Опішню, зробивши селище зразковим центром уваги для туристів, мистецтвознавців тощо. Так само, як творча діяльність відомого іспанського та французького художника П. Пікассо у 1948–1955 рр. стала початком відродження на півдні Франції старовинного керамічного центру – містечка Валлоріс, де у ці роки працював митець.

Таким чином, вже у першій половині ХХ століття було визначено магістральний напрямок сучасного розвитку осередків народної художньої культури. Плідність і значущість тих ініціатив є очевидною, оскільки осередки народної художньої культури в Україні найдовше проіснували саме там, де на межі ХІХ–ХХ століть було відкрито навчальні майстерні, художньо-промислові школи, музеї кустарних виробів та видавалися книжки [2].

Сьогодні, обравши європейський шлях розвитку, наша держава ставить за мету підвищення національно-духовного рівня особистості й створення умов для максимальної самореалізації кожної особистості. Про розуміння особливої ролі народної художньої творчості у житті суспільства свідчить приєднання нашої країни до ряду конвенцій, зокрема це – Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини та Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження [3, 4].

Охорона, відродження, збереження і розвиток народних художніх промислів стали обов'язком держави. Діюча нормативно-правова база України включає цілу низку законів та підзаконних актів, присвячених цим питанням.

З-поміж основних документів – Закон „Про культуру” (2010 р.), що регулює діяльність у сфері нематеріальної культурної спадщини, в тому числі народних художніх промислів та ремесел. Він сприяє збереженню традиційної народної культури, відносячи вироби художніх промислів до культурних благ суспільства. Специфічні правові, організаційні й економічні аспекти окреслює Закон „Про народні художні промисли” (2001 р.), який визначає їх статус,

засади діяльності і спрямований на охорону, відродження, збереження та розвиток народних художніх промислів, як важливої складової духовної культури українського народу [5, 6].

Деякі аспекти відносин у царині народних художніх промислів регулюють постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, інші відомчі нормативно-правові акти.

Активізації творчого потенціалу народних майстрів значною мірою сприяють укази та розпорядження Президента України. Серед них – Указ „Про державну підтримку культури і мистецтва в Україні” (1998 р.) та „Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні” (2006 р.) [7, 8].

У липні 2013 року Розпорядженням президента України від 30 липня 2013 року № 261/2013-рп „Про призначення грантів Президента України молодим діячам у галузі театрального, музичного, образотворчого мистецтва, а також молодим письменникам і майстрам народного мистецтва для створення і реалізації творчих проєктів” було призначено гранти майстрам народного мистецтва: Ю. Кляшторному – майстру художньої обробки металу для створення проєкту „Клейноди” на базі Національної спілки майстрів народного мистецтва України, у розмірі 42 тисячі гривень; О. Пілюгіній – майстру килимарства для створення проєкту „Гетьманський килим” на базі Національної спілки майстрів народного мистецтва України, у розмірі 40 тисяч гривень; О. Пожоджук – майстру художньої вишивки для створення проєкту „Народний жіночий стрій Київщини” на базі Національної спілки майстрів народного мистецтва України, у розмірі 38 тисяч гривень [9].

Існуюча щорічна практика надання зазначених грантів, а також стипендій (надаються згідно із Положенням про стипендії Президента України для молодих майстрів народного мистецтва, 2011 р.), свідчить про актуальність механізмів конкурсної, грантової підтримки митців та мистецьких проєктів [10].

Функції щодо формування державної політики у галузі культури і мистецтва покладено на Міністерство культури України, яке покликане забезпечувати сталий розвиток народних художніх промислів шляхом підтримки та пропаганди серед широких верств населення багатовікових традицій народного мистецтва України.

У своїй діяльності Мінкультури активно співпрацює з такими інституціями, як Національна спілка художників України, всеукраїнські творчі спілки, громадські організації. Провідна ж роль належить Національній спілці майстрів народного мистецтва України, що формує сучасні напрямки народно-декоративного мистецтва, об’єднує всі обласні осередки, визначає юридичний

статус народного майстра, його творчості. Така співпраця дає змогу більш ефективно впливати на процеси, що відбуваються у галузі народних художніх промислів, відслідковувати тенденції і сприяти розвитку та популяризації народного мистецтва, зокрема шляхом проведення на державному та регіональному рівнях численних культурно-мистецьких акцій та організації різноманітних форм творчої і науково-практичної роботи [11].

Так, у 2012 році серед подій у царині декоративного мистецтва важливе місце посів комплекс заходів до 190-річчя від дня народження класика українського різьбярства Ю. Шкрібляка, що відбулися за підтримки Мінкультури, згідно з постановою Верховної Ради України від 22.03.2012 р. № 4605–VI. У різних регіонах України було проведено майстер-класи з різьбярства у початкових спеціалізованих та вищих мистецьких навчальних закладах художнього спрямування, цикли тематичних уроків, конкурси знавців творчості Ю. Шкрібляка, лекції, тематичні книжкові виставки, фотовітрини та ін., присвячені життю і творчості майстра. У селі Яворів Івано-Франківської області в музеї-садибі митця відкрили його пам'ятник, а в Національному центрі народної культури „Музей Івана Гончара” відбулася виставка „Різьбяр Юрій Шкрібляк та його школа” з колекції Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського (Коломия, Івано-Франківська область).

Неабияку роль у справі популяризації української традиційної культури у світі й залучення українського культурно-мистецького середовища до світового культурного простору, відіграє міжнародне співробітництво, яке є одним із найважливіших напрямків роботи Міністерства культури України. Інтеграція української культури до світового культурно-мистецького простору відбувається, зокрема, через програми та проекти Ради Європи. Так, в Україні щороку на державному рівні святкують День Європи. У 2012 році в рамках свята за сприяння Мінкультури в Києві на вулиці Хрещатик відкрилося „Європейське містечко”, де у павільйонах „Україна” та „Містечко майстрів” презентували своє мистецтво народні майстри, відбулися концерти із залученням професійних та аматорських творчих колективів.

У березні 2012 року Міністерство культури подало два нові українські об'єкти до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства „Петриківський розпис – декоративно-орнаментальне малярство ХІХ–ХХІ ст.” та „Косівська кераміка, як традиційне ремесло Карпатського регіону (ХVІ–ХХІ ст.)”, які було прийнято в роботу Міжурядовим комітетом з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Це світове підтвердження унікальності українського народного мистецтва й важлива складова інтеграції України в міжнародний простір. У 2008 році Україна приєдналася до Конвенції

ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, але поки в репрезентативному списку від нашої країни немає жодного об'єкта [12].

Петриківський розпис – це унікальний релікт безперервної української тисячолітньої традиції. Відомо, що європейська практика брендування і побудови іміджу регіонів заснована на популяризації їх унікальних культурно-історичних особливостей. Згідно з дослідженням, проведеним у 2010 році Міністерством закордонних справ України у провідних країнах Євросоюзу, європейці асоціюють українську культуру саме з петриківським розписом і українською „Писанкою” [13].

Село Петриківка на Дніпропетровщині відоме з XVII століття. У ньому свого часу любив зимувати останній кошовий отаман Запорізької Січі П. Калнишевський. Тут не було кріпосного права, що, цілком можливо, і посприяло буйному розквіту самобутнього народного мистецтва. На українських землях здавна було прийнято розмальовувати чисто побілені стіни хат-мазанок. Колись по всіх селах кожна господиня напередодні великих свят розписувала власноруч свою хату як ззовні, так і зсередини. І не тільки хату, а й усе селянське подвір'я, прибудови. Квіткові візерунки селяни створювали, використовуючи замість фарби яечний жовток, розмішаний з фруктовими соками. Подібні малюнки швидко стираються, тому декор доводилося часто відновлювати, причому господарі намагалися робити його все більш красивим і оригінальним – щоб будинок був „кращим, ніж у кума чи сусіда” [14].

Минуло чимало років відтоді, як було оздоблено хату засновника поселення, козака Петрика. Від його імені пішла назва нового виду "малярства" – петриківський розпис. Господині, а спочатку цим займалися переважно жінки, розмальовували меблі, печі, карнизи, страви, скрині, брочки, і на них оживали чарівні птахи, грона винограду, бутони мальв і жоржин. У колірній гамі домінували зелені, жовті та червоні тони. З козацьких часів у Петриківці не було хати, не прикрашеної талановитими руками місцевих майстринь. Потім популярне мистецтво освоїли цілі родини, які продавали свої роботи на базарі. Петриківка стала великим торговельним центром, відомим в інших регіонах країни. Вже до початку XX століття побутовий декор міцно затвердився як самобутній жанр народного мистецтва. У 1958 році було створено фабрику петриківського розпису, яка проіснувала до початку 2000-х років. У радянський час на ній працювало близько півтисячі людей. Петриківські тарілки, скарбнички та інші сувеніри стали візитною карткою України, їх експортували у 80 країн світу. Та близько десяти років тому фабрику приватизували, і тепер її практично не існує.

Але мистецтво нелегко вбити: сьогодні близько 200 місцевих жителів працюють вдома. Імена петриківських художниць Т. Пати, Г. Павленко, Н.

Білокінь, О. Пилипенко згадують у числі видатних народних майстрів України. Серед нинішнього покоління їх послідовників називають подружжя Пікуш і Зінчук, Н. Рибак, В. Падуна, О. Васильєву.

У чому ж секрет неповторної чарівності петриківки і що її відрізняє поміж іншими видами народного розпису, наприклад, палехом або хохломою? По-перше, це завжди рослинний орнамент – плавний, гармонійний, без ламаних і різких ліній. Люди малювали те, що бачили навколо: степові квіти, соняшники, калину, що росла під вікном чи біля колодязя. Причому всі квіти немовби дивляться на глядача, немає жодного, який би від вас відвернувся. Фарби петриківки, як правило, дуже яскраві, тому не звернути на малюнок уваги просто неможливо. Він притягує погляд, створює святковий настрій. У кожного художника – свій почерк. У когось насичений малюнок, яскраво-червоні великі квіти, а у когось дрібненькі, ніжних тонів. Все залежить від характеру людини, його поглядів, світовідчуття.

У наші дні петриківський розпис знаходить застосування в книжковому оформленні, ним прикрашають деталі інтер'єрів і всілякі українські сувеніри – тарілки, ложки, писанки. Майстри розповідають, що у покупців найбільше користується успіхом кухонний посуд, булави, сопілки. Багато для кого вони слугують оберегами, талісманами. Останнім часом художників запрошують прикрашати ресторани, квартири. Якщо сувеніри і посуд, призначені для продажу, як правило, розписують традиційно, то на своїх персональних виставках народні майстри дають волю фантазії, експериментують, створюючи справжні шедеври [15].

Дуже важливо, що сьогодні цей унікальний вид народної творчості розвивається й популяризується, виводиться на європейський і міжнародний рівні.

З метою збереження і розвитку петриківського розпису, зважаючи на те, що Петриківка може стати першим українським об'єктом нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, в лютому 2013 року у Дніпропетровську відбулася презентація нового логотипу „Петриківка”, а також плану заходів із просування новоствореного бренду.

Логотип зареєстрували і закріпили за громадою села, яка віднині буде ексклюзивним власником цього знака. Так звана цибулина з написом „Петриківка” тепер прикрашатиме всі розписні предмети побуту, декору та аксесуари, які народилися в Петриківці. Створила його заслужений майстер народної творчості України Л. Горгуля [16].

Представив новий логотип Петриківки Віце-прем'єр-міністр України О. Ю. Вілкул. У своєму зверненні до учасників презентації він, зокрема, наголосив, що розвиток регіону і країни – це комплекс системних дій, основою

яких є розвиток економіки. За три роки, за підтримки Президента України В. Ф. Януковича, у Дніпропетровській області було забезпечено стабільне економічне зростання. Це є основою для реалізації нових культурних проєктів, одним з яких є просування Петриківського розпису – унікального народного мистецтва Дніпропетровщини. Віце-прем'єр-міністр також запевнив, що буде безпосередньо займатися розвитком регіону, у тому числі – підтримкою Петриківки на державному та міжнародному рівні. Адже розвиток Петриківки є одним з важливих напрямів утвердження міжнародного іміджу Дніпропетровської області та України в світі як сучасного центру розвитку цього самобутнього мистецтва.

Учасникам презентації було запропоновано до перегляду фільм про петриківське мистецтво і відеоролик про те, як створювався логотип „Петриківка”, які можливості його використання в майбутньому. На презентації було представлено перші брендovanі сувенірні вироби [13].

Примітно, що у березні 2013 року з ініціативи Віце-прем'єр-міністра України О. Ю. Вілкула розпочався масштабний міжнародний промо-тур із просування петриківського мистецтва за кордоном. У його рамках було проведено Тиждень петриківського розпису в Брюсселі (Бельгія), у травні – в Кувейті (ОАЕ). Також ведуться перемовини з Китаєм та Японією. 10–14 червня у Штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі (Франція) відбулася масштабна виставка „Петриківський розпис – цвіт традицій”. Крім того, у кожному місті, де зупинялася українська делегація, проводилися майстер-класи, ознайомлюючи усіх бажаючих з унікальною технікою нанесення малюнка [17].

Бажання нових поколінь творити – це запорука успішного майбутнього країни. У травні Дніпропетровщину з робочою поїздкою відвідав міністр закордонних справ України Л. О. Кожара, де у державному театральному художньому коледжі мав зустріч з майбутніми майстрами петриківського розпису. Зокрема він наголосив, що МЗС сьогодні активно допомагає регіону в просуванні цього народного промислу в світі й сприяє внесенню цього українського елемента в репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. На думку міністра, у петриківського розпису є всі шанси посісти гідне місце в скарбниці світової культурної спадщини й стати візитною карткою України. Працівники МЗС подарунками обирають саме твори петриківського мистецтва. Новому держсекретареві США Д. Керрі дипломат особисто подарував писанку, виконану у цьому стилі [18].

Навесні на Дніпропетровщині стартував молодіжний конкурс, присвячений розвитку місцевого бренду. Ініціатором його проведення виступила обласна влада і рада студентів Дніпропетровського національного університету

ім.

О. Гончара. Мета проекту – виховання в молодого покоління пошани до народного мистецтва і популяризація петриківського розпису. Проте найголовніше – надати можливість молоді реалізувати своє бачення сучасної „Петриківки” і її особливостей, адже це тепер не лише народний промисел або декоративно-орнаментальне народне малярство, але й відомий бренд. У форматі інтернет-конкурсу молодь отримала можливість висловити своє бачення „Петриківки” як промислу і декоративно-орнаментального мистецтва, реалізувати задумані проекти з використанням ескізів із петриківським розписом, і, головне, стати талановитими представниками молодого покоління майстрів, які працюють у цій техніці. Готові конкурсні роботи – світлини і малюнки, що містять декоративний розпис або петриківські мотиви – учасники розмістили у соціальній мережі, а зацікавлені спостерігачі давали власну оцінку творчому потенціалові молоді. За результатами конкурсу переможці отримали подарунки, грошові призи і тури до Петриківки – на батьківщину знаменитого розпису. Проте найголовнішим призом стала тижнева поїздка до Парижа, де в рамках ЮНЕСКО проходила презентація петриківського народного мистецтва. Ініціатори та організатори конкурсу сподіваються, що він стане традиційним і щорічним, а активна творча молодь дістане можливість реалізувати своє бачення народного мистецтва й сучасний погляд на „Петриківку” [19].

На сьогоднішній день в рамках соціальних ініціатив Президента України В. Ф. Януковича велика увага приділяється підтримці й розвитку творчих здібностей дітей, всебічній допомозі центрам дитячої творчості. Тож, під час своєї робочої поїздки регіоном, народний депутат України, член фракції Партії регіонів В. В. Колесніченко відвідав петриківський Будинок дитячої творчості й узяв участь у майстер-класі з петриківського розпису. Слід зазначити, що сьогодні у рамках роботи зі збереження розпису як унікальної складової національної культурної спадщини в багатьох вишах і центрах позашкільної роботи Дніпропетровщини діють гуртки і факультативи з навчання цього самобутнього прикладного мистецтва [17].

Вже сьогодні мистецтво Петриківки відчуває творчий зліт. Так, на початку вересня в селищі з особливим піднесенням зустрічали VII фестиваль-ярмарок народної творчості „Петриківський дивоцвіт”, він зібрав понад 5 тисяч гостей з відусіль. Свої досягнення продемонстрували представники 22 районів і 13 міст регіону. Також гості могли ближче ознайомитися з культурою і багатими традиціями Полтавської, Луганської, Запорізької та Кіровоградської областей. Перлиною фестивалю стало самобутнє мистецтво петриківського розпису. Відвідувачі спробували страви української національної кухні, помірялися силами в бойових атракціонах козацьких розваг, придбали прикраси, предмети побуту, виконані у стародавніх традиціях. Кожний

бажаючи міг взяти участь у майстер-класах з гончарства, соломоплетіння і петриківського розпису. Втім, створення бренду „Петриківка” – лише початок шляху до здобуття українським розписом статусу нематеріальної культурної спадщини людства [20].

Інший номінант у Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства – об’єкт від України „Косівська кераміка, як традиційне ремесло Карпатського регіону (XVI–XXI ст.)”.

Мистецтво гуцульської кераміки дійшло до наших днів у незліченній творчості багатьох форм, орнаментів, технологічних засобів, що привело до утворення великої школи художнього розпису глини, однієї з найяскравіших перлин українського народного мистецтва – косівської кераміки. Технологія її виготовлення настільки складна, що її досі не можуть підробити – стверджує доцент Косівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва, автор видання „Галерея майстрів Гуцульщини”, художниця М. Гринюк, яка понад 30 років займається косівською керамікою. Одну із своїх останніх виставок, яку було відкрито в Музеї мистецтв Прикарпаття, вона присвятила рідному краю, де зародилось та розвивається унікальне мистецтво. Художниця переконана, що косівська кераміка, віднесена до духовної спадщини в Україні, потребує нині підтримки, та не лише від держави.

Косівська кераміка – це сюжетні композиції, гумористичні розповіді, які були на кахлях, стародавніх печах. Цей вид мистецтва бере початок у Європі. Та гуцули змогли його настільки інтерпретувати і вдосконалити, що воно стало унікальним мистецтвом краю. Сюжетний зміст додає нашій кераміці ефектності, бо тут присутня навіть переспівана гуцульська коломийка. Рослинна, анімаційна орнаментика – у кожного майстра особлива.

Нині косівською керамікою займається близько 30 майстрів. Більшість із них працюють у керамічному цеху Косівського осередку художників. Є майстри, які мають свої можливості та майстерні. Сім’я Трушик, Р. та Л. Якібчук успішно продовжують традиції гуцульської кераміки. Так, у творчій майстерні „Дайте спокій”, подружжя Троць проводить майстер-класи, під час яких охочі можуть відчутти чарівну енергетику глини, створюючи за гончарним кругом бажану форму та спробувавши себе у розписі традиційної гуцульської кераміки.

Технологія косівської кераміки – дуже складна. Це – локальне явище, яке досі ніхто не підробив, не скопіював, навіть китайці. На відміну, від, скажімо, вишивки. Майстри це дуже шанують. Косівська кераміка користується попитом. Втім, на думку художниці, вона не настільки популярна, як заслуговує. Треба, щоби більше звертали увагу на майстрів, популяризували їх творчість. Необхідно, аби державні органи опікувалися цим ремеслом. М.

Гринюк неодноразово очолювала та представляла в Польщі етнічні осередки наших майстрів, де косівська кераміка дуже популярна. Це цікавить туристів.

Серед цікавих проектів – етнічний фестиваль „Мальований дзбаник” та благодійний фонд на його підтримку. В кераміці „дзбаник” – це основний ужитковий предмет. У дзбанку була гусянка (традиційний гуцульський напій), молоко, у ньому носили бринзу, кашу. Тому його можна вважати символом косівської кераміки.

Нині молодь прагне чогось інноваційного, надсучасного. Однак, якщо не виховувати і не працювати над традиціями, нічого не вийде. Важливо не лише чути про наше унікальне надбання, але й бачити, як митець його створює, плекає в майстерні. В Україні та за її межами є багато небайдужих людей, які люблять косівську кераміку. Та вкрай необхідно, аби косівською керамікою займались не ті, хто мріє працювати за межами України, а ті, хто тут залишаться, бо це щось унікальне, те, що ніколи не повторюється. До нас їдуть за ідеями. Туристи хочуть тут бачити особливе явище. А косівська кераміка – це якраз те золото, яке ми поки що не дуже добре можемо розгледіти у себе під ногами [21].

Серед Державних програм соціального спрямування, у реалізації яких Міністерство культури України бере активну участь, – План заходів на період до 2015 року із збереження духовної та матеріальної гуцульської культури, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 січня 2010 року № 109-р „Про затвердження плану заходів на період до 2015 року із збереження духовної та матеріальної гуцульської культури” [12].

Гуцульська спадщина – це історико-культурний феномен, який потребує захисту і відродження традицій. Етимологію назви „гуцули” деякі вчені пов’язують з основним видом їхньої господарської діяльності – скотарством, ключовим поняттям якого було слово когул – чабан, вівчар. Дійсно, гуцули – чи не єдина група українського етносу, для якої скотарство (а особливо вівчарство) було провідною галуззю господарства. Воно ж зумовлювало і своєрідність усього укладу життя горян та їхньої культури. Саме у середовищі скотарів склалася самобутня кухня, виник надзвичайно мальовничий одяг, що найбільшою мірою зберіг прадавні компоненти (гачі, череси, крисані, кептарі). Прадавні, ще язичницьку, основу збережено гуцулами і в духовній культурі, зокрема в обрядах та ритуалах лише у гуцулів відповідно до роду їхніх занять, природних умов та ситуації порубіжного регіону. Переважно у гуцулів трапляються оригінальні хрещаті церкви. Й, нарешті, тут сформувався двір із замкнутою по периметру системою будівель – гражда, своєрідна фортеця [22].

Відповідно до Плану, в закладах культури та навчальних закладах Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей щорічно організовуються

науково-практичні конференції, засідання, зустрічі з відомими майстрами народного мистецтва, акторами та митцями. Крім цього, проводяться фестивалі: Міжнародний гуцульський фестиваль, „Карпатський вернісаж”, „Полонинське літо”, традиційне регіональне свято „Вихід на полонину”, ярмарки традиційного народного гуцульського мистецтва тощо [23].

На особливу увагу заслуговують самобутні ремесла гуцулів. Одним з таких ремесел є гуцульське мистецтво ліжникарства і його загально визнана столиця – село Яворів Косівського району Івано-Франківської області.

Про це мистецтво знають не лише в Україні, але й далеко за її межами. Яворівські майстрині-ліжникарки є постійними учасницями різноманітних виставок, фестивалів, пленерів та інших мистецьких заходів. Зокрема, учасниками проекту „Мистецька палітра Прикарпаття”. У Яворові вже традиційно проходять щорічні пленери майстрів народного мистецтва. Відомі в Україні імена майстринь з Яворова: заслуженого майстра народної творчості України В. Калинич, А. Хім'як, В. Романчич, М. Рибчук, В. Корпанюк, Н. Білак, Н. Копчук, В. Копильчук, Г. Вепрук, Н. Кіщук, М. Рибенчук, В. Шкрібляк та багатьох інших.

Популяризацію і підтримку цьому безцінному виду мистецтва, яке живе, розвивається, славить Гуцульщину надає Яворівський центр народного мистецтва „Гуцульська гражда”, створений на глибоких мистецьких коренях, які витримали всі лихоліття упродовж багатьох століть чужоземного поневолення. За час незалежності України створенню центру передували цікаві напрацювання. Один із напрямків – це співпраця майстринь-ліжникарок з професійними художниками. Так на базі школи та творчих майстерень відомих ліжникарок спільно з кафедрою художнього текстилю Львівської Національної академії мистецтв у Яворові проведено 10 пленерів з ліжникарства (1997–2007 рр.). Також цікавою виявилася співпраця майстринь-ліжникарок і Прикарпатського Національного університету ім. В. Стефаника у створенні кластеру „Яворівський ліжник”. Видано каталог, зареєстровано товарний знак якості „Екологічно чисто і безпечно”, а вихідець з Яворова, голова Івано-Франківського осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва, доцент Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, заслужений художник України В. Корпанюк розробив 15 вишуканих взірців ліжників різноманітних візерунків, які втілили ліжникарки і які експонували на виставках у Івано-Франківську та Києві.

Базою для збереження і розвитку народних традицій стала авторська яворівська гуцульська школа, добре відома в Україні, яку вже майже півстоліття очолює шанувальник народного мистецтва, кандидат педагогічних наук, народний вчитель України П. Лосюк. У його доробку близько 50

друкованих праць з гуцульщинознавства: з історії Гуцульщини, її природи, господарства, народного мистецтва, фольклору, традицій, звичаїв. На базі школи проведено десятки конференцій, семінарів, виставок та інших навчальних і мистецьких заходів. У рамках проведення Всеукраїнської акції „Мистецтво одного села” доробок яворівських митців представляли в Українському домі в Києві. Яворівську школу діти презентували в Культурному центрі України в Москві (Росія), в Бая-Маре і Сигеті (Румунія).

Маючи глибокі мистецькі корені, наявність діючих народних промислів, унікальні природні умови, центр народного мистецтва „Гуцульська гражда” примножує мистецьку славу Яворова. Вершиною діяльності центру стало проведення щорічного вернісажу яворівських ліжників „Барвограй”, який підтверджує, що Яворів дійсно є визнаною столицею ліжникарства. За останні роки відбувається справжній ренесанс цього мистецтва.

Так, наприкінці вересня 2013 року, у світлий день Пресвятої Богородиці, яворівське свято „Барвограй – 2013” скликало багато гостей, щоб у всій своїй красі представити вернісаж гуцульських ліжників. У цьому році відбувся вже V ювілейний вернісаж.

Завдяки співпраці майстринь-ліжникарок з професійними художниками ліжник став не лише ужитковим виробом, а й мистецьким витвором. Виставка вражала найрізноманітнішими візерунками, оригінальністю виконання, з довершеністю кольорів ліжниками. Біля кожного з них стояли майстрині, вони розповідали гостям про свої роботи, скільки затрачають на це сил, фантазії. Слід віддати належне сільському голові Яворова – невтомній, працьовитій жінці К. Шкрібляк за популяризацію і підтримку цього виду мистецтва.

У приміщенні Яворівської загальноосвітньої школи I–III ст., де й відбувався вернісаж, проходила церемонія вручення дипломів та почесних грамот майстрам за вагомий особистий внесок у розвиток мистецьких традицій та з нагоди п'ятого вернісажу „Барвограй – 2013”. Крім того, доцент кафедри декоративно-прикладного мистецтва Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, заслужений художник України В. Корпанюк вручив п'ятьом майстриням квитки членів Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Після церемонії нагородження відбувся цікавий майстер-клас з виготовлення гуцульського ліжника, під керівництвом вчителя М. Рибчук. Присутні мали змогу ознайомитися з усіма таємницями витвору мистецтва.

У рамках проведення вернісажу „Барвограй – 2013” відбулося засідання круглого столу на тему: „Гуцульські ліжники: традиції і сучасність”. Розмова була надзвичайно цікавою і з деякими наголосами на проблеми. Відзначалось, що сьогодні майстри працюють у нелегких умовах. Адже самому треба знайти

сировину (тобто вовну), виготовити ліжник, і найважче реалізувати. Держава не допомагає народним майстрам, зокрема у відкритті по Україні спеціалізованих магазинів, рекламі виробів. Було висунуто пропозицію підготувати звернення до Укрхудожпрому та інших інституцій від учасників круглого столу щодо вирішення вищезазначених проблем.

Тож, є сподівання, що проведення таких заходів у Яворові на державному рівні сприятиме розвитку Яворівського центру народного мистецтва „Гуцульська гражда”, а також допоможе вирішити одну з найболючіших проблем – забезпечення народних майстрів постійними заробітками і соціальним захистом, адже справжнє народне мистецтво сьогодні потребує державної підтримки. Ще однією важливою функцією центру є протидія завезеному з-за кордону і реалізації в Україні виробів низького гатунку, а також формування у наших співвітчизників здорових естетичних смаків [24].

Одним із першочергових завдань як держави, органів місцевого самоврядування, так і Яворівського центру народного мистецтва „Гуцульська гражда” є розвиток туристичної інфраструктури, зокрема етнотуризму.

Село Яворів розташовано на туристичному маршруті „Зелене кільце Карпат” (Івано-Франківськ–Коломия–Косів–Яворів–Криворівня–Верховина–Ворохта–Буковель–Яремче–Івано-Франківськ). Мальовничі природні ландшафти, цілюще гірське повітря, кришталево чисті води, славне історичне минуле, багаті мистецькі традиції, традиційна гостинність гуцулів створюють найсприятливіші умови для цього виду туризму. У Яворові є можливість організувати відпочинок протягом всього року. Для цього розроблено пішохідні та кінні маршрути до відомих історичних місць і пам’яток природи, до садиб-музеїв відомих майстрів, до садиб жителів села, які займаються народними художніми промислами. Тож майбутня співпраця з інвесторами у цій сфері допоможе поліпшити рівень життя жителів села.

Питання щодо можливості відвідання майстерень народних майстрів та участі у відповідних майстер-класах на території Івано-Франківської області було розглянуто під час засідання круглого столу з питань оголошення результатів проекту „Мистецька палітра Прикарпаття”. Засідання відбулося 26 березня 2013 року в приміщенні фортечної галереї „Бастіон” обласного центру.

Представникам туристичних фірм та засобів масової інформації під час круглого столу було надано тематичний каталог і представлено туристичний маршрут, що передбачає можливість відвідання майстерень народних майстрів. Презентацію доповнила виставка робіт народних майстрів області, залучених до заходів проекту.

Серед учасників заходу – головний спеціаліст відділу соціально-економічного розвитку, туризму та природних ресурсів управління економіки

Косівської райдержадміністрації І. Дімбровська, директор Яворівського центру народного мистецтва „Гуцульська гражда” В. Лосюк, майстри із виготовлення ліжників – В. Романчич та Г. Копчук, а також майстер із виготовлення кераміки У. Шкром’юк [25].

Проект „Мистецька палітра Прикарпаття” впроваджувався у співпраці з Івано-Франківською облдержадміністрацією за підтримки Посольства Фінляндії в Україні з метою інтеграції культури і народного мистецтва області в існуючий туристичний продукт регіону. Завдання проекту полягають у створенні умов для збереження та популяризації народних ремесел Прикарпаття; покращенні можливостей самозайнятості сільського населення та його залучення до обслуговування туристів; налагодженні співпраці з туристичними фірмами; забезпеченні подальшого розвитку туризму в області. Партнери проекту: Івано-Франківська ОДА; Навчально-методичний центр культури і туризму Прикарпаття; Інститут туризму та Інститут мистецтв Прикарпатського Національного університету ім. В. Стефаника; обласний осередок Національної спілки майстрів народного мистецтва України; ІФОО Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні тощо [26].

Своєрідним „брендом” Гуцульщини можна також назвати мистецтво яворівської іграшки.

Ще буквально кілька десятиліть тому яворівською іграшкою бавилися діти не лише всієї Львівщини, а й усіх окружних земель. Цим унікальним старовинним ремеслом займалися цілими родинами, а саме вміння передавалося з покоління в покоління. Але з розвитком технологій забавка не витримала конкуренції, займатись нею стало не вигідно, і ремесло почало поступово занепадати. Зараз на теренах Львівщини залишилося лише кілька народних майстрів, чиї родини і справді знали основні правила ремесла. І саме зараз яворівська іграшка як ніколи потребує збереження, адже може зникнути назавжди.

Іграшкове ремесло — унікальне не лише тим, що відоме не менше, ніж петриківський розпис, а й тим, що такі потужні осередки іграшкарства на теренах Східної Європи мають лише кілька народів. У Львові за виготовлення яворівської іграшки взялися майстри О. Сойка та О. Когут. Уже три роки вони їздять в експедиції на Яворівщину, буквально по крупинках збирають інформацію та виготовляють яворівську іграшку, намагаючись у своїй праці ретельно дотримуватися традиції.

Свого розквіту забавкарство зазнало ще у XVIII столітті. А вже в XIX столітті в Яворові цим ремеслом займалося 86 сімей, кожна з яких виготовляла тисячі іграшок у рік. У 40-х роках XX століття іграшки продавали на кожному ринку і церковному ярмарку.

Потуги різних шкіл і авторів зберегти яворівську іграшку часто завершувалися невдачею. Яворівська забавка є твором народного мистецтва, але має свої дуже чіткі „закони” й „правила”. Якщо майстер надміру намагається втрутитися в її форму, розпис чи навіть колорит, то іграшка втрачає свою автентичність, вона вже буде авторською дерев’яною забавкою, або кітчевим сувеніром, а не твором традиційного ремесла.

Також яворівська забавка має особливий розпис, і відходити від цих канонів – неприпустимо. Хтось називає стиль розпису „вербівка”, або просто „листочки”. А як називали цей розпис яворівські майстри – і досі не досліджено. Слід зауважити, що відповідь може бути неочікуваною. Так, до прикладу, іграшку, яку всі знають як „гультяї” в рідному для неї регіоні називали „індіани”.

Цього року в Державному меморіальному музеї Михайла Грушевського у Львові відкрилася виставка творів О. Сойки та О. Когута. Саме сюди майстри принесли свої роботи. Деркачі, пташки, гультяї, візочки, тарахкальця і коники акуратно розкладені по всьому залу. Митці вважають: якщо не зберегти первинність розпису зараз, то з ним цілком може трапитися те, що колись поступово й непомітно трапилося з „Петриківкою”, яка з традиційного розпису, що використовувався як декорація стін хати, він став професійним, доведеним до характерної академічної досконалості. Відповідно сучасна „петриківка” значно відрізняється від автентичного розпису [27].

Унікальна чорнодимлена гаварецька кераміка відома далеко за межами Галичини. Тож важко переоцінити значимість і неповторність невеличкого населеного пункту, що за 17 кілометрів на північ від Золочева Львівської області – гончарного осередку Гавареччина.

Чорна, або чорнолощена кераміка – ремесло народне, а корені цього дивовижного мистецтва сягають II тисячоліття до н. е. Славу ж Гавареччині принесли у 1984 році народні майстри В. Архамович, В. і М. Бакусевичі та Д. Вислинський, представивши унікальний керамічний посуд на Міжнародній виставці в італійському місті Фаенца. Фото одного із вазонів навіть увійшло до каталогу найкращих керамічних витворів мистецтва Європи, а роботу Д. Вислинського було удостоєно золотої медалі. Тоді про гаварецьку кераміку дізнався світ.

Колись у Гавареччині майже на кожному подвір’ї майстри по кілька разів на місяць випалювали керамічні вироби. Та тепер у селі лише кілька печей, і дедалі рідше над ними здіймається дим. Люди, як і раніше, живуть, заробляючи на хліб гончарним кругом, та у селі немає школи, медпункту. За всім необхідним доводиться їздити до сусіднього Білого Каменя чи Золочева, а маршрутка до села ходить двічі на тиждень. Молодь роз’їхалася хто куди.

Попит на чорнодимлену кераміку наче й не знижувався, але й особливих статків не приносить попри той факт, керамічний посуд зі „столиці чорної кераміки” розходиться світами, дорожчаючи, переходячи з рук у руки.

У те, що мистецтво Гавареччини відродиться і сприятиме ренесансу їхнього неперспективного села вірять і майстри-ентузіасти, і, що важливо, місцева влада. Так, за словами заступника голови Золочівської райдержадміністрації Р. Сухецького, влада сьогодні намагається зробити якнайбільше для розвитку гаварецької кераміки. Зокрема, 60 дітей зі шкіл району отримали можливість навчатися гончарному мистецтву на базі гуртка на станції юних техніків, де є піч. Разом із майстрами вони виїжджають на фестивалі зі своїми гончарними кругами не лише демонструючи готові вироби, але й даючи майстер-класи ремесла ровесникам. Планується також створити музей гончарства у Гавареччині.

Перспективи відродження давнього ремесла з'явилися також завдяки зусиллям львівських ентузіастів – мистецтвознавця, Героя України Б. Возницького, скульпторів Ярослава і Ярослави Мотик та інших. Здобуваючи нове життя у творчості професійних митців, традиції гончарної школи Гавареччини переживають свою другу молодість.

Вражає своєю досконалістю гуцульська школа традиційного народного різьблення по дереву. Її класиком по праву вважають Ю. Шкрібляка (1823–1885), який вперше вивів традиційне народне різьблення по дереву на художній рівень. Його ім'я в другій половині XIX століття було добре відоме в Європі.

На основах та принципах, сформованих Шкрібляком, виразно постала гуцульська школа традиційного народного різьблення по дереву, яку продовжили та розвинули три сини славного майстра – Василь, Микола та Федір, два онуки – Ю. і С. Корпанюки, сини дочки Ю. Шкрібляка Катерини. У другій половині минулого століття особливо вагомим був творчий доробок різьбяр Д. Шкрібляка, правнука відомого майстра. Загалом за півтора століття родина майстрів Шкрібляків-Корпанюків об'єднала майже сотню різьбярів, ткачів, вишивальниць, писанкарок, музикантів – продовжувачів традицій народного мистецтва Гуцульщини [28].

На Буковині традиції різьбярської школи Шкрібляків живуть і донині. Започаткував їх ще 1905 року син Ю. Шкрібляка Василь, який разом із В. Девдюком та М. Мегединюком заснував у Вижниці школу різьбярства та металевої орнаментики.

„Жива традиція родини Шкрібляків” – під такою назвою у травні 2013 року в Чернівцях вперше відбувся симпозіум майстрів різьбярства Буковини й Гуцульщини. Кращі майстри різьблення по дереву України, а також відомі

вчені-мистецтвознавці з Києва, Львова, Івано-Франківська, Коломиї, Чернігова та Чернівців з'їхалися до Чернівців для участі у широкомасштабному заході.

Ідею вперше провести в Чернівцях симпозиум майстрів різьбярства Буковини й Гуцульщини підтримали Міністерство культури України, чернівецька обласна та міська влада, Національна спілка майстрів народного мистецтва України та численні партнери – Чернівецький обласний краєзнавчий музей, Чернівецький обласний музей народної архітектури та побуту, Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського в Коломиї, Чернівецька обласна універсальна наукова бібліотека, Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв України, Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка, Чернівецьке вище професійне художнє училище № 5.

Мета заходу – привернути увагу громадськості, насамперед молоді, закладів освіти та культури до проблеми збереження, вивчення та розвитку класичних надбань народного різьблення по дереву як видатного явища української традиційної етнокультури, відомого усьому світові, та сприяти піднесенню мистецького іміджу Буковинського краю, розвитку культурних взаємозв'язків в Україні та за її межами [29, 30].

Славетна народними художніми промислами Волинь, особливо ж тут пишаються своїми ткацькими традиціями. Свого часу практично у кожній хаті ткали полотно, килими, оздоби для одягу, адже це було доказом добробуту сім'ї та уміння її господині. Наскільки довершеними були ці вироби, нині можна побачити хіба що в музеях, де досі зберігаються справжні шедеври народного мистецтва, та ще зрідка в бабусиних скринях й на забутих селянських горищах.

Відродити давнє мистецтво прагнуть у Радивиліві ентузіасти ткацької справи, створивши тут Центр дослідження відродження Волині. Майстерня з ткацтва, що діє при ньому, а також музей ткацтва – це перші зроблені кроки до поставленої мети.

Крім колекції старожитностей, у музеї-майстерні можна побачити, як тчуть полотно на столітніх верстатах. Уже зараз давнє ремесло опанували декілька майстринь. Та музей – це лишень частина масштабного проекту з відродження промислів історичної Волині. Організатори мають намір заснувати „поселення майстрів” – гончарів, бондарів, умільців, що займаються лозоплетінням.

У „Майстерні з ткацтва” зібрано понад півсотні ткацьких експонатів. У колекції є й веретена, й прядки, й терлиця, і снувальниця, різноманітні верстати. Також у експозиції представлено автентичний одяг. Серед зразків є й досить рідкісні. Це, зокрема, чемерка – верхній чоловічий одяг, який носили на

початку ХІХ століття. Таке вбрання було святковим. Його могли дозволити собі лише заможні парубки. Чемерка схожа на свитку, але довша. Її шили із валяної шерсті, оздоблювали орнаментальною вишивкою.

За словами ініціатора проекту В. Дзьобака, керівника громадської організації „Центр дослідження відродження Волині”, колекція своєрідна, представляє переважно південну Волинь. А це рідкість. Бо на цій території певні предмети побуту, та й ті ж ремесла, зникли із ужитку раніше, ніж, скажімо, на Поліссі. У колекції є декілька типів верстатів, що свого часу використовували як на Волині, так і в сусідніх регіонах. Це, зокрема, саморобний, виготовлений у домашніх умовах приблизно у 30-х роках минулого століття верстат, а ще один – так званого австрійського типу початку ХХ століття. Деякі з них відреставровано, а з деяких зробили точні копії. Усі верстати наразі в робочому стані.

На сьогодні готова вже п'ята частина музею. Щоб відродити на території Радивилівського району це давнє ремесло, яке, до речі, виникло ще в період неоліту, сюди приїздили умільці з Києва, Львова, Луцька. Нині вже працюють свої майстри, які опанували декілька давніх технік і тепер відтворюють зразки тканих виробів, які побутували на теренах Волині понад сто років тому. Загалом же, Радивилівський осередок ткацтва стане одним із небагатьох центрів підтримки й розвитку цього давнього ремесла.

У рамках проекту з відродження давніх промислів, які побутували на теренах історичної Волині, в липні 2013-го у Радивиліві відбувся фестиваль ткацтва „Волинський серпанок”, який зібрав понад сто майстрів та умільців, компетентних фахівців цієї справи з України та із закордону. Нині його було присвячено відтворенню ткацтва. Річ у тім, що майстрині, які володіють цим ремеслом, переважно похилого віку. Вони живуть у селах, не виїжджаючи звідти, тобто, по суті, у замкненому просторі. А під час фестивалю вони можуть поспілкуватися між собою. Окрім цього, мета заходу – відтворення так званої живої історії, адже разом із давніми ремеслами звучить ще й музика того періоду, проводяться майстер-класи із танців. Отож є сподівання, що завдяки ентузіастам і небайдужим людям давнє ремесло отримає нове дихання на Волині [31].

Рушник – один з одвічних слов'янських символів, який формував естетичні смаки, створював настрій, наочно характеризував майстерність, працьовитість жінки і дівчини. Дотепер молоді стають на весільний рушник, а хліб-сіль на вишитому рушнику є ознакою щирої гостинності. У кожному краї рушник неповторний, а всі разом є визначним художнім явищем національної культури, символом єдності роду і нації. Оздоблений знаками-символами, він

стає оберегом, енергія якого направляє долю людини у правильному напрямку духовного розвитку.

З покоління в покоління передається мистецтво вишивки в селі Клембівка Ямпільського району Вінницької області. Тут зберігають нагороди місцевих вишивальниць із міжнародних виставок, починаючи з 20–30-х років минулого століття. Саме в той час у селі збудували фабрику художньої вишивки. Підприємство, на якому працювало понад сто вишивальниць, припинило роботу на початку 90-х.

Відродити фабрику взялася землячка – член Національної ради з питань радіомовлення і телебачення О. Калетник. Роботи розпочали із відновлення занедбаної будівлі підприємства. Їх фінансує благодійний фонд „Батьківська земля”. За словами О. Калетник, це дасть можливість поширювати клембівську вишивку в Україні та світі. До того ж, це нові робочі місця, надходження до бюджету.

Отже, на фабриці, що лише починає відновлювати свою роботу, наразі працює 15 молодих жінок, які переймають основи ручної вишивки, а також вчаться на операторів вишивальних машин. Спеціалісти відреставрували всі клембівські альбоми із зразками ручної і механічної вишивки. Також відновили стенди про історію підприємства. Директор фабрики Ж. Ярмоленко зазначає, що є зацікавленість у передачі досвіду майстрів молодому поколінню. У планах керівництва – прийняти на роботу приблизно 200 осіб.

З-поміж теперішніх майстринь у селі найбільш відома М. Савчинська. Односельці з гордістю зауважують, що її сорочки мають президенти України, міністри, народні депутати. Коли в новітній історії фабрика припинила існування, майстриня взяла сумку в руки і вирушила майже за 140 кілометрів автобусом до Вінниці, а далі електричкою до Києва. Там пішла по салонах-магазинах. Але на її сорочки і блузи, вигаптувані низзю, гладдю і виколом, спочатку навіть не захотіли дивитися. „Та це ж клембівські!” – зауважила вона. Почули.

Нині М. Савчинська – заслужений майстер народної творчості, учасниця багатьох республіканських виставок, а ще вона навчила 8 молодих вишивальниць секретів вишивання. Майстриня запевняє, що молоді жінки сьогодні дуже хочуть вишивати, запитують, чи немає роботи. Замовлення є, однак поодинокі. З її слів, якщо працювати робочий день, то можна в місяць заробити 2–2,5 тисячі гривень. Для села – це гроші. Однак і праця складна. Наприклад, над блузкою для міністра гладдю і вилом білим по білому працювала 24 дні, на „Чорнобривці” пішов 21 день. Звісно, можна прискорити процес. Наприклад, гаптувати ріденько чи брати в голку 10–12 ниток, як те деінде має місце. Або інше: придбати машину, яка вишиває хрестиком, і

штампувати дешево, яке необізнана людина не відрізняє від ручної роботи. То вже не мистецтво. А нам треба зберегти народну вишивку.

Саме задля збереження традицій в селі організували обласний фестиваль української народної вишивки „Мамину сорочку пригорну до серця”. Вже п’ятий рік поспіль у ньому беруть участь не лише майстрині з районів області, але й інших регіонів України і навіть зарубіжжя.

Заступник директора Вінницького обласного центру народної творчості О. Назарець зауважує, Вінниччина здавна славиться своїми вишиванками. І тепер роботи багатьох майстринь просто вражають професійним виконанням. В обласному центрі народної творчості зареєстровано майже тисячу вишивальниць, котрі постійно беруть участь у виставках. Частіше використовують техніку хрестиком та гладдю, у той же час народне мистецтво має ще й вишивку низзю, качалковою гладдю, мережкою. Низзю ніде не працювали у таких обсягах, як раніше у Клембівці, це – традиційна подільська вишивка.

Сьогодні молодь прагне навчатися і має для цього можливості. Так, під час культурно-мистецької акції „Вишивана доля Вінниччини” кращі майстрині давали майстер-класи в обласному центрі та в районах. На кожному фестивалі (а протягом року лише обласних проводиться кілька) є можливість переймати досвід. Тож в області мистецтво народної вишивки живе [32].

Відродити давнє українське мистецтво і ремесло водночас – вибійку на тканині – взявся майстер художнього різьблення В. Маркар’ян з Полтави. Знаний різьбяр уже два роки, як опанував мистецтво вибійки і тепер створює власні шедеври. Зокрема, митець представив відроджене ремесло під час персональної виставки „Диво вибійкове”, яка проходила в обласному центрі.

Як розповів автор виставки, досі ніхто в Україні ґрунтовно не займався вивченням і водночас відтворенням вибійки. Сам же майстер перш ніж узятись за вибійку виношував ідею з півроку, спілкувався на форумах в Інтернеті, читав книжки-дослідження, де згадувалося про промислову вибійку на Полтавщині. Два роки тому різьбяр знайшов в Інтернеті фото „Земська майстерня” з вибійки села Олефірівка, що на Полтавщині. Вибійку робили зазвичай на лляній чи бавовняній тканині. У давнину це було непросто, а нині така тканина є, її неважко знайти.

Вибійка на тканині – це стародавня техніка, яка прийшла до нас зі сходу, Індії та Китаю. Але перші згадки про неї з’явилися у XI столітті в Київській Русі. Найбільшого розквіту набула вибійка на тканині у XIX столітті. У той час з’явилося чимало майстерень з вибійки. Вибійка – древніша за вишивку, останній сплеск вибійки – після Другої світової війни, коли була бідність, а люди хотіли прикрасити свій одяг і предмети ужитку. Тому йшли до різьбярів,

а ті наносили при замовникові узор на тканину і все. Хустки, рушники, спідниці, скатертини, серветки, шпалери тканинні, штори – такі вироби з вибійки були колись поширені на Україні. Й усе це було природне, гармонійне, автентичне, від нього віє енергетикою.

Вибійкові рушники є у колекціях Полтавського художнього музею імені Миколи Ярошенка та Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. Вибійковим рушникам присвячено чимало досліджень. У Великих Сорочинцях є храм, де хрестили Миколу Гоголя. До 60-х років минулого століття він був прикрашений вибійковими рушниками, їх було найбільше в Україні. Але куди вони поділись, невідомо. Майстер хотів би реконструювати рушники для церкви в Сорочинцях. Також серед планів – відродження народного вибійкового костюма. А поки що роботи В. Маркар'яна можна побачити у літературно-меморіальному музеї Івана Котляревського [33].

Суттєву роль у вихованні естетичних смаків, національної самосвідомості народу відіграють осередки народних промислів. Вони створюють певне культурно-мистецьке середовище, зберігають традиції і забезпечують розвиток ремесел у місцях їх зародження.

Побачити який розвиток отримали традиційні ремесла у наші часи можна, проілюструвавши стан того чи іншого виду народного мистецтва у межах функціонуючих визначних осередків народних художніх промислів України.

Так, селище Опішне Зінківського району Полтавської області по праву вважається столицею українського гончарства. Це один із найславетніших центрів культурної самобутності українців. Постановою Кабінету Міністрів України Опішне було включено у „Список історичних населених місць України”. Славу керамічної столиці України воно отримало у ХІХ столітті. Вироби місцевих гончарів продавалися не лише в українських губерніях, а й у багатьох країнах світу. З осередком пов'язана творча доля багатьох знаменитих українських митців.

Примітно, що 1894 року в Опішному було відкрито першу на Лівобережній Україні земську губернську навчально-показову гончарну майстерню. Це – єдиний в Україні осередок традиційного гончарства, де вже більше століття розвивається гончарне шкільництво. Як показовий приклад – естетичний комплекс Опішного, який, зокрема, включає такі заклади державного значення, як Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному; Інститут керамології – відділення Інституту народознавства Національної академії наук України та Державна спеціалізована художня школа-інтернат І–ІІІ ступенів „Колегіум мистецтв у Опішні”, яка заслуговує на окрему увагу [2].

Державна спеціалізована художня школа-інтернат I–III ступенів „Колегіум мистецтв у Опішні” – освітянський заклад із поглибленим вивченням національних традицій. Ефективність таких закладів полягає у скоординованості дій, ефективному використанні матеріальної бази тощо. Подібні інституції представляють значний інтерес як засоби реалізації завдань щодо відродження та розвитку національної культурно-мистецької спадщини, насамперед, в осередках його традиційного побутування.

19 червня 2012 року загальними зборами трудового колективу Державної спеціалізованої художньої школи-інтернату I–III ступенів „Колегіум мистецтв у Опішному” було прийнято рішення про порушення перед Міністерством культури України клопотання щодо присвоєння цьому єдиному в Україні спеціалізованому з гончарства загальноосвітньому навчальному закладу, підпорядкованому Міністерству культури України, імені Василя Григоровича Кричевського.

В. Кричевський (12.01.1873–15.11.1952) – видатний український архітектор, мистецтвознавець, живописець, графік, декоратор театральних вистав та кінофільмів, майстер декоративно-ужиткового мистецтва, доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв УРСР, Почесний член Вільної української академії наук у США. Його життєвий шлях щільно переплівся із столицею гончарства України. Від 1902 року архітектор майже щорічно бував у Опішному, активно спілкувався й співпрацював із місцевими гончарями, залучав їх до виготовлення архітектурної майоліки, розробляв ескізи облицювальних плиток для виготовлення опішнянськими гончарями, сам опановував техніку гончарного виробництва, колекціонував опішнянську кераміку.

Протягом перебування В. Кричевського в Опішному, до гончарського містечка була прикута увага когорти видатних українських митців (С. Васильківського, М. Самокиша, О. Сластьона, Є. Трипільської, Л. Позена, П. Мартиновича), істориків, археологів, етнографів, керамологів (М. Грушевського, М. Рудинського, Ф. Вовка, М. Русова, В. Щербаківського, Олени Пчілки, І. Зарецького), видатних технологів-керамістів (Ю. Лебідца, О. Білоскурського, П. Вауліна). Діяльність Кричевського по суті збагатила стилістику художньої кераміки Опішного, яка, завдячуючи цьому, здобула світове значення.

Постановою Верховної Ради України від 22.05.2012 року № 4808/VI було прийнято рішення „Про відзначення 140-річчя з дня народження Василя Кричевського”. У зв’язку з цим Наказом Міністерства культури України від 03.09.2012 року № 943 було затверджено план заходів з відзначення 140-річчя з

дня народження В. Кричевського, в числі яких – присвоєння ДСХШ І–ІІІ ступенів „Колегіум мистецтв у Опішні” імені Василя Кричевського [34].

Розвиткові гончарного руху в Опішному значною мірою сприяють численні виставково-презентаційні й науково-практичні заходи, що відбуваються щороку під егідою Національного музею-заповідника українського гончарства та Інституту керамології НАН України.

Приміром, традиційне відзначення Національного дня гончаря два роки тому переросло в потужну мистецьку акцію пошанування гончарів і популяризації гончарного мистецтва – Національний фестиваль гончарства у рамках тижня Національного гончарного здвиження в Опішному „Здвиг”.

Серед організаторів: Міністерство культури України, Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Державна спеціалізована художня школа-інтернат „Колегіум мистецтв в Опішні”, Національна академія наук України, Інститут народознавства НАН України, Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, Українське керамічне товариство, Український фонд культури, Президентський фонд Леоніда Кучми „Україна”, Полтавська обласна рада, Полтавська обласна державна адміністрація, Зіньківська районна рада, Зіньківська районна державна адміністрація, Опішнянська селищна рада. Метою заходу організатори називають відродження гончарних традицій та пошанування гончарської професії. Це своєрідна форма єднання митців, учених і виробників, зайнятих у сфері творення гончарної культури України.

На часі – розвивати наукову складову дослідження керамічного мистецтва. Авторитетний погляд на народні традиції гончарства, пошук нового, співзвучного нинішньому часові звучання – мета Міжнародного керамологічного симпозіуму. У поточному році під час тематичних дискусій і круглих столів науковці обговорювали тему „Реконструкція та інтерпретація археологічної кераміки: пастки чи путівники для дослідників”. Співорганізаторами форуму виступили: Національна академія наук України, Інститут археології НАН України, Інститут народознавства НАН України, Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, Міністерство культури України, Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Кафедра археології та музеєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Українське керамічне товариство, Український фонд культури, Президентський фонд Леоніда Кучми „Україна”, Інститут археології та етнографії Сибірського відділення Російської академії наук, Омський філіал Інституту археології та

етнографії Сибірського відділення РАН, Інститут історії, археології та етнографії народів Далекого Сходу Далекосхідного відділення РАН.

У рамках симпозіуму проходили виставки: учасників Національних конкурсів художньої кераміки „КерамПік у Опішному!”; творів IV Національного фотоконкурсу „Гончарні ВІЗІІ країни”; творчих робіт учасників I–VII Міжнародних молодіжних гончарських фестивалів; рейтингових публікацій VII Національного конкурсу публікацій на теми керамології, гончарства, кераміки в Україні „KeGoKe – 2013”; виставка-продаж керамологічної літератури.

Опішне об’єднує не тільки митців й учених, але й виробників, зайнятих у сфері творення гончарної культури України – приватних підприємців у галузі художньої кераміки, спеціалізованих підприємств, що виготовляють кераміку й обладнання для гончарного виробництва з метою поширення в побуті громадян країни української художньої кераміки і належного представлення її на ринку національної сувенірної продукції.

Отже, майже столітня практика всесвітньовідомого осередку гончарів, його сучасна діяльність доводить плідність культурологічної концепції, яку колись визначила прогресивна українська інтелігенція (музей – бібліотека – видання книг – спеціалізована школа – творчі майстерні), та саме тепер цей шлях набуває особливої актуальності і вважається науковцями одним із найбільш ефективних методів збереження й творчого розвитку визначних центрів народної художньої культури України [2, 35, 36].

Попри шалений розвиток комп’ютерних технологій і засобів мультимедія, народне мистецтво з його атрибутикою береже і розвиває свої традиції світобачення. Сучасне народно-декоративне мистецтво широко демонструє майстерність різних шкіл, їх традиційне спрямування. Майстри, котрі більш активно застосовують нові художні прийоми, що базуються на основах витоків народно-декоративного мистецтва, знаходять сучасні рішення у традиційному народному мистецтві, яке останніми роками набуває більшої розкнутості, збільшення діапазону тематики та художньо-композиційних рішень.

Проте, багатоспрямовані пошуки породили й цілу низку проблем. Треба зазначити, що кооперативний рух, який зародився на початку 90-х років, приніс багато негативних явищ. Серед них – глобальна комерціалізація розвитку народного мистецтва та приток значної кількості людей, далеких від знання духу та фахових особливостей видів народного мистецтва.

Водночас, виникає занепад немеханізованих виробництв в багатьох регіонах країни, а естетичні вимоги до творів все більше віддаляються від народного мистецтва, зникає симантичне оберегове значення народного

мистецтва, притаманне всій народній культурі, неконкурентноздатними стали цілі промисли з рукотворним виробництвом – кераміка, ткацтво, вишивка тощо. Тож, потенціал аматорського мистецтва потужний, втім він потребує певних умов для свого масового розвитку. В обласних центрах народної творчості бажано створити колекції зразків народного мистецтва краю, посібники з різних видів народного мистецтва області тощо.

Один із важливих аспектів сучасного розвитку народного ужиткового мистецтва – мистецтва повсякденності – підготовка кадрів. Незважаючи на важкий економічний стан попередніх років жодного вищого та середнього навчальних закладів не було закрито. Окрім Колегіуму мистецтв у Опішному, на базі Київського художньо-промислового технікуму було створено Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, а Львівський державний художній інститут став Львівською національною академією мистецтв. Спеціалістів з середньою художньою освітою за спеціалізацією декоративно-ужиткового мистецтва готують, зокрема, Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша, Миргородський державний художньо-промисловий коледж імені М. В. Гоголя Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, у столиці функціонує Державна художня середня школа ім. Т. Г. Шевченка.

Необхідно відмітити ще одну дуже важливу тенденцію, що позитивно впливає на самобутній розвиток українських художніх промислів, це – розуміння і усвідомлення державою того, що питома вага народної культури є рушійною силою всієї культури народу. Адже народне мистецтво – виразник душі народу, генофонд його культури. Це невичерпне джерело для професійного мистецтва, яке шукає в ньому стилістичні ознаки національної художньої мови, це база для створення самобутніх художніх шкіл, засіб естетичного і патріотичного виховання молоді [11].

Саме тому, усвідомлення україностверджуючого покликання народних художніх промислів у наші часи стає наріжним каменем культурної політики України.

Список літератури

1. Гриценко М. Рушник і... глобалізація / Микола Гриценко // День. – 2012. – 22 берез.
2. Конференції [Електронний ресурс] : сайт „Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному”. – Режим доступу: <http://www.opishne-museum.gov.ua/conference/53-krizaconference>.

3. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини [Електронний ресурс] : сайт „Верховна Рада України”. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_d69.

4. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження [Електронний ресурс]: сайт „Верховна Рада України”. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/952_008.

5. Закон України. Про культуру [Електронний ресурс]: сайт „Верховна Рада України”. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.

6. Закон України. Про народні художні промисли [Електронний ресурс]: сайт „Верховна Рада України”. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2547-14>.

7. Указ Президента України. Про державну підтримку культури і мистецтва в Україні [Електронний ресурс]: сайт „Верховна Рада України”. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1152/98>.

8. Указ Президента України. Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні [Електронний ресурс]: сайт „Верховна Рада України”. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1152/98>

9. Розпорядження Президента України. Про призначення грантів Президента України молодим діячам у галузі театрального, музичного, образотворчого мистецтва, а також молодим письменникам і майстрам народного мистецтва для створення і реалізації творчих проєктів [Електронний ресурс]: сайт „Верховна Рада України”. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/> .

10. Указ Президента України. Положення про стипендії Президента України для молодих майстрів народного мистецтва [Електронний ресурс]: сайт „Верховна Рада України”. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/> .

11. Бариш-Тищенко І. Основні тенденції сучасного традиційного народного і аматорського декоративно-ужиткового мистецтва [Електронний ресурс]: сайт „Туризм Гуцульщини”. – Режим доступу: <http://tur.kosiv.info/tourism-and-culture>.

12. Реалізація державної політики у галузі культури: аналітичний звіт за 2011 р. / Міністерство культури України. – К., 2012. – 80 с.

13. Новий логотип Петриківського розпису – унікальної культурної спадщини України / управління преси та інформації Дніпропетровської ОДА // Культура і життя. – 2013. – 15 лют. – С. 7.

14. Дейнека В. Дряпанки, мальованки, писанки – дива нашої культури/ В. Дейнека // Голос України. – 2013. – 30 квіт.

15. Сатаева Т. Такие разные лица цветов / Татьяна Сатаева // Веч. Вести. – 2012. – 17–23 сент. – С. 16.
16. Рижков В. Це має захисти від підробок... / В. Рижков // День. – 2013. – 29 січ.
17. Рибальченко В. Петриківський розпис може стати нематеріальною культурною спадщиною людства ЮНЕСКО / В. Рибальченко // Голос України. – 2013. – 1 черв.
18. Рибальченко В. Петриківський розпис до вподоби іноземцям // В. Рибальченко // Голос України. – 2013. – 23 трав.
19. Рижков В. «Петриківка» й Інтернет / В. Рижков // День. – 2013. – 5–6 квіт.
20. Рибальченко В. У Сорочинського ярмарку з'явився конкурент / В. Рибальченко // Голос України. – 2013. – 11 верес.
21. Гринюк М. Технологія косівської кераміки настільки складна, що її досі не можуть підробити / Марія Гринюк; Інтерв'ю взяла І. Дружук [Електронний ресурс]: сайт „Укрінформ”. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/tehnologiya_kosivskoi_keramiki_nastilki_skladna_shcho_iiii_dosi_ne_mogut_pidrobiti_naukovets_mariya_grinyuk_1843261
22. Збережемо гуцульську спадщину – історико-культурний феномен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/>.
23. План заходів на період до 2015 року із збереження духовної та матеріальної гуцульської культури, затверджений розпорядженням Кабінету міністрів України від 13.01.2010 р. № 109-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/>.
24. Яворівський центр народного мистецтва „Гуцульська гражда” [Електронний ресурс]: сайт „Яворів мистецький”. – Режим доступу: <http://yavoriv.if.ua/457/>.
25. Лосюк В. Примножимо мистецьку славу Яворова / Василь Лосюк [Електронний ресурс]: сайт „Газета Гуцульський край”. – Режим доступу: <http://gk.if.ua/2012/05/06/5618/>.
26. Презентація результатів проекту «Мистецька палітра Прикарпаття» [Електронний ресурс]: сайт „Яворів мистецький”. – Режим доступу: <http://yavoriv.if.ua/419/>.
27. Інжуватова Х. Гультяї з Яворова / Христина Інжуватова // Україна молода. – 2013. – 25–26 січ. – С. 20.
28. Мельник О. Код вічності з Гавареччини / О. Мельник // Урядовий кур'єр. – 2013. – 27 верес.
29. Вишневська М. „Жива традиція родини Шкрібляків” / М. Вишневська // День. – 2013. – 16 трав.

30. Ісаченко С. В руках майстрів народжується диво / С. Ісаченко // Уряд. кур'єр. – 2013. – 29 трав.
31. Дем'янчук О. Відродити втрачене / Ольга Дем'янчук [Електронний ресурс]: сайт „Вісті Рівненщини”. – Режим доступу: <http://visti.rovno.ua/article/vidroditi-vtrachene/>.
32. Чебан О. Мамину сорочку пригорну до серця / О. Чебан // Уряд. кур'єр. – 2013. – 9 серп.
33. Субота В. Килимом стелиться вдача / Володимир Субота // Культура і життя. – 2013. – 29 берез. – С. 5.
34. Громадське обговорення щодо присвоєння ДСХШ І–ІІІ ступенів „Колегіум мистецтв у Опішні” імені Василя Григоровича Кричевського [Електронний ресурс]: сайт „Державна спеціалізована художня школа-інтернат І–ІІІ ступенів „Колегіум мистецтв у Опішні”. – Режим доступу: http://collegium-ua.ucoz.ua/news/gromadske_obgovorennja_shhodo_prisvoennja_dskhshi_i_iii_stupeniv_kolegium_mistectv_u_opishni_imeni_vasilja_grigorovicha_krichevskogo/2013-01-18-9.
35. Програма ІІ Національного фестивалю гончарства [Електронний ресурс]: сайт „Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному”. – Режим доступу: <http://www.opishne-museum.gov.ua>.
36. „Реконструкція та інтерпретація археологічної кераміки: пастки чи путівники для дослідників” [Електронний ресурс]: сайт „Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному”. – Режим доступу:

<http://www.opishne-museum.gov.ua/news/662-rekonstruktsiya-y-interpretatsiya-arkheolohichnoyi-keramiky-pastky-chy-putivnyky-dlya-doslidnykiv>.

Матеріал підготувала

Шлепакова Т. Л.

гол. бібліограф

відділу наукового аналізу

і узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування І. Г. Піленко

Підписано до друку 28.10.2013. Обл.-вид. арк. 1,75. Б/т. Зам. 107. Безплатно

Ротапринт НПБ України, Київ–1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12